

УДК 658

БЕЗПЕКООРІЄНТОВАНЕ СЕРЕДОВИЩЕ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ - СУБ'ЄКТІВ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Н.І. Гавловська*, кандидат економічних наук.
Хмельницький національний університет

*nataligavlovska@gmail.com

© Гавловська Н.І., 2016.

Стаття отримана редакцією 07.06.2016 р.

Вступ. Зовнішньоекономічна діяльність для багатьох вітчизняних промислових підприємств на сьогодні залишається практично єдиною альтернативою їх потенційного розвитку. Це пояснюється падінням платоспроможного попиту та знеціненням вітчизняної грошової одиниці по відношенню до провідних валют світу. Тому актуалізується питання формування безпекоорієнтованого середовища функціонування вітчизняних підприємств, а у сфері зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД), це набуває ще більш вагомого значення внаслідок значної кількості загроз різної природи походження. Внутрішнє і зовнішнє середовище генерує небезпеки, загрози і ризики, при цьому не всі суб'єкти господарювання здатні їм протистояти. Тому ефективне забезпечення економічної безпеки вітчизняних підприємств обумовлює потребу у фундаментальних дослідженнях питань середовища їх функціонування та питань безпеки.

Огляд останніх джерел досліджень і публікацій. Дослідженням середовища функціонування вітчизняних підприємств науковці займаються доволі тривалий час, однак активізація досліджень у сфері забезпечення їх економічної безпеки відбулася не так давно. Серед дослідників необхідно виділити праці: В.Г. Алькеми [1], А.В. Козаченко, В.П. Пономарева, А.Н. Ляшенко [2], І.Г. Манцурова [3], Ю.С. Погорелова [4], Є.М Рудніченка [5] та інших.

Постановка завдання. Основним завданням дослідження є визначення специфіки середовища функціонування вітчизняних підприємств – суб'єктів ЗЕД у контексті забезпечення їх економічної безпеки.

Основний матеріал і результати. Ураховуючи різну поведінку суб'єктів підприємницької діяльності у сфері ЗЕД, доцільно відмітити суттєву модифікацію такої поведінки залежно від специфіки зовнішнього (інституційного) і внутрішнього (адаптаційного) середовища. Для зовнішньоекономічної діяльності характерним є те, що державні інститути формують зовнішнє (інституційне) середовище, оскільки саме вони встановлюють визначальні правила гри (шляхом ціноутворення, оподаткування, антимонопольного регулювання, митного регулювання та інших правил і обмежень).

Регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні згідно із Законом України «Про зовнішньоекономічну діяльність» здійснюється за допомогою: законів України; передбачених в законах України актів тарифного і нетарифного регулювання, які видаються державними органами України в межах їх компетенції; економічних заходів оперативного регулювання (валютно-фінансового, кредитного та іншого) в межах законів України; рішень недержавних органів управління економікою, які приймаються за їх статутними документами в межах законів України; угод, що укладаються між суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності і які не суперечать законам України (рис. 1).

Ліцензування зовнішньоекономічних операцій здійснюється відповідно до ст. 16 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» і визначається як комплекс адміністративних дій органу виконавчої влади з питань економічної політики з надання дозволу на здійснення суб'єктом зовнішньоекономічної діяльності експорту (імпорту) товарів. Згідно із статтею 16 згаданого Закону Кабінет Міністрів України щорічно урядовими актами затверджує переліки товарів, експорт та імпорт яких підлягає ліцензуванню, й обсяги квот. У наказі Міністерства Економіки України «Про порядок ліцензування експорту товарів» наведено положення про

порядок ліцензування експорту товарів; форму ліцензії на експорт товарів та інструкцію про її заповнення; форму заявки на видачу ліцензії на експорт товарів й інструкцію про її заповнення.

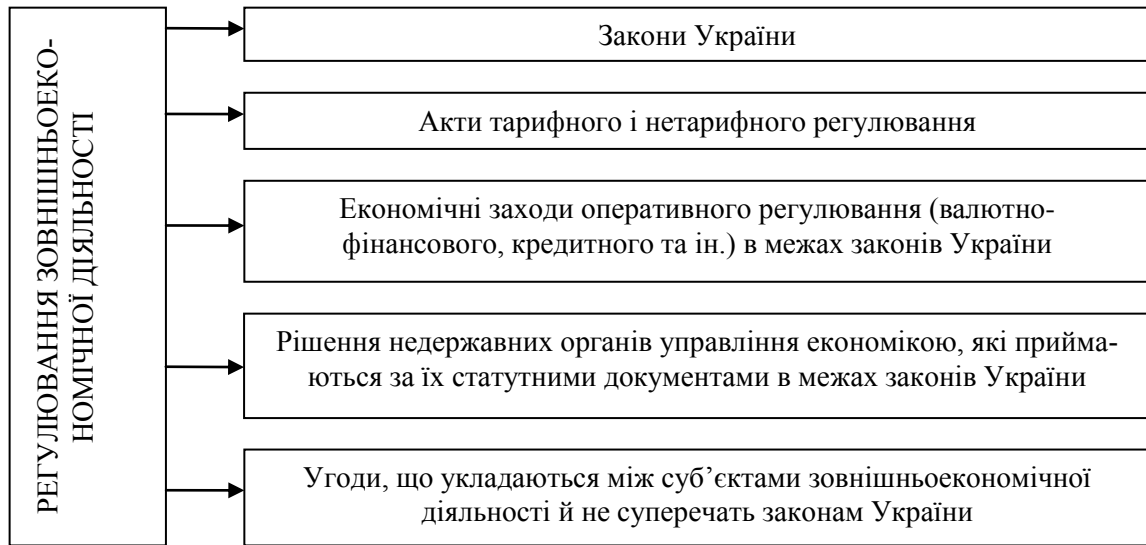

Рис. 1. Регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні згідно Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність»

Заявка на видачу ліцензій у сфері нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності та порядок її розгляду оформлюється відповідно до наказу Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України «Про затвердження Порядку розгляду заявок на видачу ліцензій у сфері нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності» від 01.04.2004 № 122.

Особливе місце у регулюванні зовнішньоекономічної діяльності займає Митний кодекс України, що складається з 21-го розділу в останній його редакції. Митний кодекс визначає засади організації та здійснення митної справи в Україні, регулює економічні, організаційні, правові, кадрові та соціальні аспекти діяльності митної служби України. Кодекс спрямований на забезпечення захисту економічних інтересів України, створення сприятливих умов для розвитку її економіки, захисту прав та інтересів суб'єктів підприємницької діяльності та громадян, а також забезпечення додержання законодавства України з питань митної справи.

Митний кодекс є основою митного регулювання. Стосовно терміна «митне регулювання» у Законі України «Про зовнішньоекономічну діяльність» наводиться таке визначення: «Митне регулювання – це регулювання питань, пов'язаних із встановленням мит та інших податків, що справляються при переміщенні товарів через митний кордон України, процедурами митного контролю, організацією діяльності органів митного контролю України».

На відміну від зовнішнього (інституційного) середовища, внутрішнє середовище у переважній більшості випадків має адаптаційний характер. Це пояснюється вагомим впливом менеджменту на внутрішньо-організаційні процеси і процеси забезпечення економічної безпеки суб'єкта господарювання з урахуванням ситуації на ринку і стану розвитку інституційного середовища.

Узагалі загальне управління та формування підґрунтя економічної безпеки підприємства можливі лише за умов урахування внутрішнього й зовнішнього середовища функціонування суб'єкта ЗЕД. Під зовнішнім середовищем у загальному випадку розуміють «всі зовнішні явища, які потенційно або фактично впливають на досліджувану популяцію (організацію)» [7]. Крім того, для виявлення факторів дестабілізуючого впливу та їх усунення, важливою є побудова системної моделі середовища функціонування суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності.

Підходи до опису структури середовища підприємства, на думку З.С. Шершньової, доцільно виокремити, розглянувши дві основні концепції: ієрархічну та неієрархічну, які втілено у відповідних моделях [6].

Клас неієрархічних моделей базується на ідеї про наявність кількох пов'язаних між собою і не підпорядкованих один одному елементів, розміщених поза підприємством (організацією). Головне тут – твердження про наявність елементів, які так чи інакше впливають на визначення цілей, розподіл ресурсів і формування місця підприємства (його іміджу) на ринку. Акцентовано увагу на сформованій під впливом зовнішніх елементів структурі цілей, розподілі владних повноважень і налагодженні ефективної взаємодії між компонентами зовнішнього середовища. Наявність такої моделі зумовлена ще й тим, що, як стверджує Дж. Гелбрейт [6], межі зовнішнього та внутрішнього середовища дещо розмиті внаслідок взаємопроникнення елементів організації й середовища (наприклад, власна система розподілу продуктів або наявність філій, дочірніх підприємств, пов'язаних договірними відносинами з головним, тощо).

Ієрархічна концепція набула розвитку в багатьох працях сучасних спеціалістів зі стратегічного управління. Однією з них є модель ієрархічної структури середовища (рис. 2), запропонована А. Томпсоном [8].

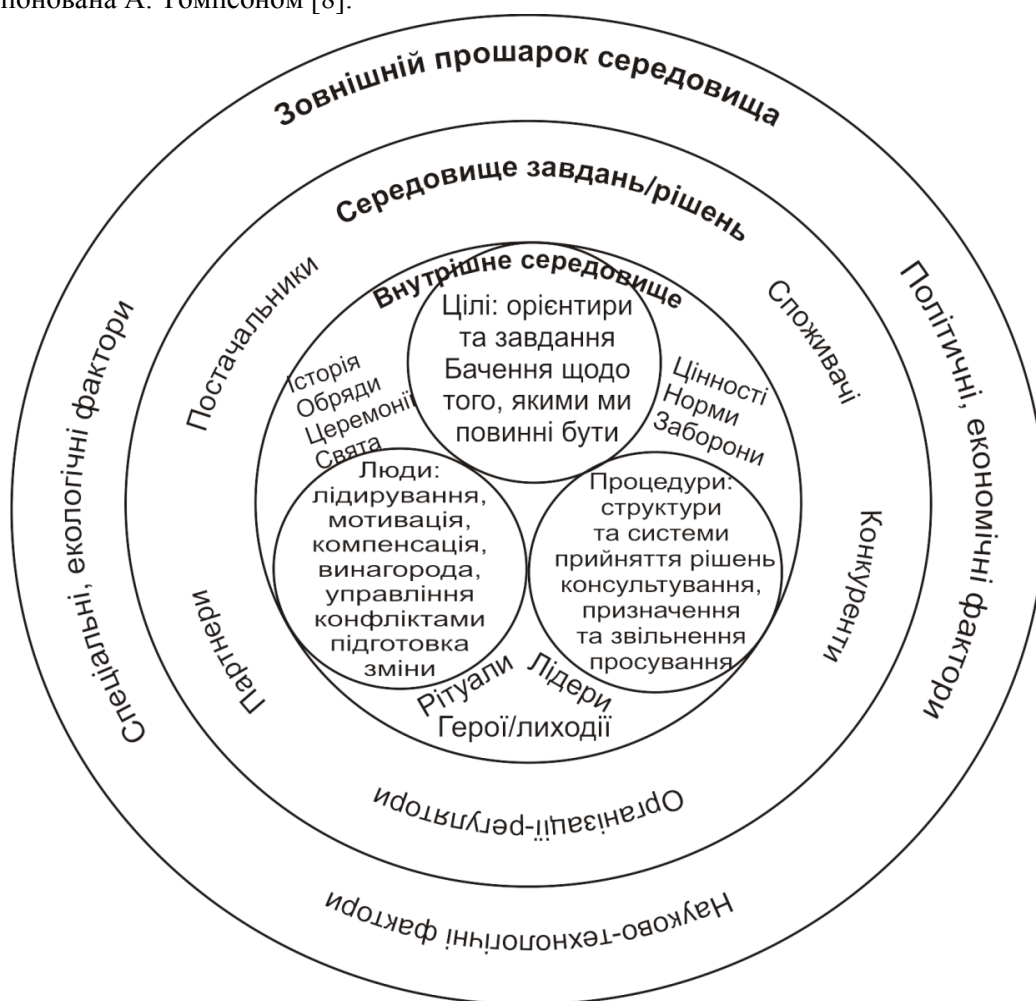

Рис. 2. Модель ієрархічної структури середовища підприємства за А. Томпсоном [8]

З позиції економічної безпеки суб'єктів господарювання така модель певною мірою може бути корисною, особливо у визначенні «людського фактора» при деталізації процесів, що відбуваються у внутрішньому середовищі організації. Однак зовнішні фактори дещо занадто агреговані і у контексті дослідження потребують більш ґрунтовних пояснень і відповідної деталізації. Що стосується виділення середовища завдань/рішень, то основні суб'єкти, задіяні у цьому процесі, відомі, та їх поведінка залежить від значної кількості факторів і тенденцій на ринках. Для сфери ЗЕД більш актуальним є процес визначення рівнів

взаємодії суб'єктів ЗЕД з іншими суб'єктами та можливі сценарії розвитку подій у контексті запобігання негативним явищам і тенденціям.

Рис. 3. Модель середовища функціонування суб'єкта ЗЕД (адаптовано за роботою [1, с. 427])

Цікавою, на нашу думку, є запропонована В.Г. Алькемою системна модель середовища функціонування суб'єктів логістичної діяльності [1, с. 427], яка складається з міжнародного середовища; національного економічного середовища, що включає макрологістичне та мікрологістичне середовища, середовища каналів постачання та внутрішнього середовища логістичної діяльності. З метою формування системної моделі середовища функціонування суб'єкта ЗЕД використаємо окремі складові запропоновані В.Г. Алькемою, з деякою їх модифікацією (рис. 3) відповідно до вищенаведених вимог виділення рівнів взаємодії у сфері ЗЕД і урахування чинників впливу на економічну безпеку вітчизняних підприємств.

Міжнародне бізнес-середовище пов'язано з зовнішніми ринками і глобальними процесами, що відбуваються у світовій економіці. Таке середовище у широкому розумінні не залежить від факторів інституційного впливу однієї країни (у більшості випадків), однак за рахунок колегіальних рішень міжнародних інститутів може змінювати «правила гри» для більшості міжнародних ринків. При цьому активізуються економіки конкретних країн, а інші країни «ідуть у фарватері» окреслених подій. Міжнародне середовище здатне генерувати чинники непереборної дії, які становлять суттєву загрозу економічній безпеці суб'єктів господарювання окремих країн, причому нівелювати ці чинники надзвичайно складно, а іноді й неможливо, залишається тільки варіант адаптації або виходу з ринку.

Національне бізнес-середовище формує загальний «фон» ведення бізнесу в межах певної країни і впливає на всі підприємства не залежно від галузі та специфіки діяльності. У сучасних умовах розвитку соціально-економічних відносин національне бізнес-середовище трансформується і змінює вектор орієнтації у світовому економічному просторі (від Росії – до Європи та інших розвинених країн світу). Результати такої трансформації неоднозначні, але необхідні у контексті стратегічного вибору партнерів та донорів на майбутнє.

Макросередовище – це частина національного бізнес-середовища функціонування підприємства, де чинники впливу безпосередньо стосуються певного підприємства. Тому з позиції економічної безпеки вітчизняного суб'єкта господарювання необхідно враховувати ті фактори макросередовища, які потенційно можуть вплинути на визначене підприємство зважаючи на сферу діяльності та специфіку взаємодії із зовнішніми ринками.

Мікросередовище і внутрішнє середовище підприємства підпадають під вплив процесів «економічної дифузії», тобто певного нівелювання меж функціонування певного суб'єкта

господарювання. Це пояснюється активізацією нестандартних маркетингових підходів щодо залучення потенційних споживачів у процес виробництва, а також налагодження якісно нової взаємодії навіть з конкурентами (різний рівень конкуренції/кооперації для різних ринків).

Однак доцільно підкреслити, що забезпечення економічної безпеки суб'єкта ЗЕД відбувається саме за рахунок механізмів захисту, сформованих на основі рішень, що генеруються у внутрішньому середовищі підприємства. Такі рішення приймаються на основі ситуаційного аналізу наявних процесів і розроблення сценаріїв розвитку бізнесу на певних ринках з урахуванням чинників середовища функціонування суб'єктів ЗЕД. Зрозуміло, що недопустимо ігнорувати вагомий вплив зовнішнього середовища, однак з позиції саме управлінського впливу, його оперативності й дієвості мікросередовища є надзвичайно важливим.

Висновки. Ураховуючи специфічність функціонування суб'єкта ЗЕД і необхідність проведення ситуаційного аналізу з подальшим розробленням сценаріїв захисту інтересів суб'єкта господарювання на зовнішніх ринках, необхідно сформулювати безпекоорієнтований підхід до управління зовнішньоекономічною діяльністю вітчизняних суб'єктів господарювання та розробити можливі сценарії реагування на зміни середовища. Відповідно існує необхідність у подальших наукових розробленнях і дослідженнях із забезпечення економічної безпеки суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Алькема В.Г. Генезис і розвиток економічної безпеки суб'єктів логістичної діяльності: дис. докт. екон. наук: 21.04.02 / В. Г. Алькема. – К., 2011. – 501 с.
2. Козаченко А.В. Экономическая безопасность предприятия: сущность и механизм обеспечения: [монографія] / А. В. Козаченко, В. П. Пономарев, А. Н. Ляшенко. – К.: Либра, 2003. – 280 с.
3. Манцуров І.Г. Інституційне планування в системі державного регулювання економіки: [монографія] / І. Г. Манцуров. – К.: НДЕІ, 2011. – 655 с.
4. Погорелов Ю.С. Види адаптації системи економічної безпеки підприємства до впливу суб'єктів митного регулювання / Ю. С. Погорелов, Є. М. Рудніченко // Проблеми економіки. – 2014. – № 1. – С. 241 – 246.
5. Рудніченко Є. М. Оцінювання та моделювання впливу суб'єктів митного регулювання на систему економічної безпеки підприємства: [монографія] / Є. М. Рудніченко. – Луганськ: Промдрук, 2014. – 389 с.
6. Шершньова З.Є. Методичні основи формування моделей середовища функціонування організацій як «середовища інтересів»: зб. матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції «Економічна організація та економічна освіта: взаємообумовленість стратегій розвитку (до 100-річчя д.е.н., професора Бухало С.М.)», 7 – 8 лютого 2006 року. – К.:КНЕУ, 2007. – С. 381 – 384.
7. Hawley A. H. Human Ecology. – International Encyclopedia of the Social Sciences, ed. D.L. Sills. / A. H. Hawley. – N-Y: Macmillan, 1968. – P. 330.
8. Thompson J. D. Organizations in Action / J. D. Thompson. – N-Y, 1967. – P. 51 – 6.

REFERENCES:

1. Al'kema V.G. Genezys i rozvytok ekonomichnoi' bezpeky sub'jektiv logistychnoi' dijial'nosti: dys. dokt. ekon. nauk: 21.04.02 / V. G. Al'kema. – K., 2011. – 501 s.
2. Kozachenko A.V. Ekonomycheskaja bezopasnost' predprijatyja: sushhnost' y mehanyzm obespechenyja: [monografyja] / A. V. Kozachenko, V. P. Ponomarev, A. N. Ljashenko. – K.: Lybra, 2003. – 280 s.
3. Mancurov I.G. Instytucijne planuvannja v systemi derzhavnogo reguljuvannja ekonomiky: [monografija] / I. G. Mancurov. – K.: NDEI, 2011. – 655 s.
4. Pogorelov Ju.S. Vydy adaptacii' systemy ekonomichnoi' bezpeky pidprijemstva do vplyvu sub'jektiv mytnogo reguljuvannja / Ju. S. Pogorelov, Je. M. Rudnichenko // Problemy ekonomiky. – 2014. – № 1. – S. 241 – 246.
5. Rudnichenko Je. M. Ocinjuvannja ta modeljuvannja vplyvu sub'jektiv mytnogo reguljuvannja na systemu ekonomichnoi' bezpeky pidprijemstva: [monografija] / J. M. Rudnichenko.

– Lugans'k: Promdruk, 2014. – 389 s.

6. Shersh'n'ova Z.Je. Metodychni osnovy formuvannja modelej seredovyshha funkcionuvannja organizacij jak «seredovyshha interesiv»: zb. materialiv Mizhnarodnoi' naukovykh praktychnoi' konferencii' «Ekonomiczna organizacija ta ekonomichna osvita: vzajemoobumovlenist' strategij rozvytku (do 100-richchja d.e.n., profesora Buhalo S.M.)», 7 – 8 ljutogo 2006 roku. – K.:KNEU, 2007. – S. 381 – 384.

7. Hawley A. H. Human Ecology. – International Encyclopedia of the Social Sciences, ed. D.L. Sills. / A. H. Hawley. – N-Y: Macmillan, 1968. – P. 330.

8. Thompson J. D. Organizations in Action / J. D. Thompson. – N-Y, 1967. – P. 51 – 6.

UDC 658

Gavlovska Natalia, Candidate of Economic Sciences (PhD in Economics), associate professor. Khmelnytsky National University. **Oriented on security enterprises operating environment – subjects of foreign economic activity.** The problems on security oriented environment of domestic enterprises - subjects of external economic activity functioning formation have been worked out. The necessity of taking into account the market participant behavior modification according to the specific external (institutional) and internal (adaptive) environments has been grounded. The formation peculiarities of domestic companies environment functioning (domestic business environment, macroenvironment, microenvironment) from the perspective of influence on economic security have been highlighted. It has been determined that the domestic business environment creates a common business «background» within a country and affects all companies regardless of domain and activity peculiarities. It is being transformed thus changing the vector of domestic business in the global economy. It has been mentioned that from the perspective of economic security of a domestic market participant those macroenvironment factors that could potentially affect a determined enterprise in view of the activity sphere and interactions peculiarities with foreign markets are to be taken into consideration.

It has been proved that the enterprise microenvironment and internal environment can be influenced by processes of «economic diffusion», i. e. a certain levelling limits of a determined market participant functioning. This is due to the innovative marketing approaches intensification in order to engage potential customers in the production process, as well as establishing a qualitatively new interaction even with competitors (different levels of competition / cooperation for different markets). The environment model of external economic activity subjects functioning in the context of economic security has been stipulated.

Keywords: economic security, functioning environment, external economic activity.

УДК 658

Гавловская Наталья Ивановна, кандидат экономических наук, доцент. Хмельницкий национальный университет. **Ориентированная на безопасность среда функционирования предприятий – субъектов внешнеэкономической деятельности.** Рассмотрены вопросы формирования среды функционирования отечественных предприятий – субъектов внешнеэкономической деятельности, ориентированной на безопасность. Обоснована необходимость учета модификации поведения субъектов хозяйствования в зависимости от специфики внешней (институциональной) и внутренней (адаптационной) среды. Предложена модель среды функционирования субъекта внешнеэкономической деятельности в контексте обеспечения экономической безопасности.

Ключевые слова: экономическая безопасность, среда функционирования, внешнеэкономическая деятельность.

УДК 658

Гавловська Наталія Іванівна, кандидат економічних наук, доцент. Хмельницький національний університет. **Безпекоорієнтоване середовище функціонування підприємств - суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності.** Розглянуто питання формування безпекоорієнтованого середовища функціонування вітчизняних підприємств – суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності. Обґрунтовано необхідність урахування модифікації поведінки суб'єктів господарювання залежно від специфіки зовнішнього (інституційного) і внутрішнього (адаптаційного) середовища. Запропоновано модель середовища функціонування суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності у контексті забезпечення економічної безпеки.

Ключові слова: економічна безпека, середовище функціонування, зовнішньоекономічна діяльність.